

İŞÇİ ELİNDE VARLIK TEŞKİLİ

Doç. Dr. Nurhan AKÇAYLI

İşçi elinde varlık teşkili genel olarak âdil gelir dağılımı politikasının bir parçasını teşkil etmekte, ancak bu politikanın gerçekleşmesinde en köklü ve en etkili bir araç olabilmektedir.

Bu konuda tartışmalar esas itibarile şu noktalarda toplanmaktadır: Bir taraftan mer'î ekonomik sistemin geniş halk tabakalarında varlık teşkiline imkân vermediği ileri sürülmekte ve tartışmaların bu merhalesinde piyasa sistemi ve özel mülkiyet eleştirilmektedir. Diğer taraftan piyasa sisteminin birtakım dış etkenler ve müdahalelerle içinde bulunduğu bu hastalıktan kurtarılması önerilmektedir.

Filhakika pek çok defalar tekrarlanan varlık ve mülkiyetin tek taraflı dağıldığı gerçeği, günümüzde hala bütün şiddetle devam etmekle beraber, bunu önleyici tedbirlerin uygulandığı F. Almanya gibi ülkelerde, bu politikanın sınırlı fakat olumlu neticeler doğurduğu da bir vakiadır. Bu tedbirlerin uygulandığı ülkelerde işçilerin belirli bir şekilde varlık sahibi oldukları, özellikle gayrimenkul ve mesken şeklindeki varlıkların çok daha eşit bir şekilde dağılmış olduğu görülmektedir. Araştırmalardan elde ettiğimiz sonuçlara göre, bu politikanın yürütülmesinde her duruma intibak eden bir model ve formül bulunmamaktadır. Her iktisadî sistemin özellik ve gereklerine göre, türlü yolları denemek, ancak bu uygulamaların iktisadî düzeni bozmamasına ve sisteme en iyi bir şekilde intibak etmesine dikkat etmek gerekmektedir.

Yine bu tedbirler alınırken en önemli stratejik noktanın, paranın satın alma gücündeki istikrarın muhafaza edilmesi olduğu görülmektedir. Bu temin edilmedikçe, gelir dağılımı ve varlık teşkiline ilişkin herhangi bir politikanın devamlı olmayacağı muhakkaktır.

Gerçekten para değerinin düşmesinden ilk etkilenenler varlık sahibi olmayan kimseler, başka bir ifade ile dar ve değişmez gelirlili guruplardır.

Diğer taraftan Batı ülkelerinde pek çok türleri görülen gelir dağılımına ilişkin plânlar içinde yatırım-ücreti (Investiv-Lohn) en yararlı bir tedbir olarak görülmektedir. Nitekim bu suretle F. Almanyada her işçinin 10-15 yıl arasında 15.000.— DM, bir sermaye biriktireceği kabul edilmektedir.

Yine bu tekliflerle ilgili olarak dikkati çeken bir nokta, ileri sürülen bütün tekliflerde “müşterek mülkiyet” ile “mülkiyetin dağılımı” problemlerinin kesin surette birbirinden tefrik edilmiş olmasıdır. Bilindiği gibi 19. ncu yüz yılın en önemli sosyal ve politik sorununu, üretim araçları üzerindeki özel mülkiyet hakkı teşkil etmekteydi. Marx, “Millî ekonomi, üretimin ruhu olan emekten doğmakta ve emeğe hiçbir şey vermediği halde özel mülkiyete herşeyi vermektedir”, demek suretile sosyal sınıflar arasındaki gelir ve varlık farklarını belirtmekte ve üretim araçları üzerindeki özel mülkiyetin kaldırılması suretile bir çözüm yolu ileri sürmektedir.

Son olarak bu tekliflerin birçok ve fevkalade güç birtakım toplumsal, siyasal, ekonomik ve hukukî problemleri de beraberinde getirdikleri görülmektedir. Gerçekten son derece geniş bir ilgiler alanının karşılıklı bağlarını araştırmadan ne bir iktisat, ne bir hukuk, ne de bir sosyal siyaset kararı almak mümkündür. Hele ekonomik kavramların tümü, bir noktadan sonra bu çok yanlı sorunlarla derinden ilişki içinde bulunmaktadır. Bu ilişkileri dikkate almak da çağdaş bilimin görevi bulunmaktadır.

t. PIYASA SİSTEMİ İÇİNDE GELİR VE SERVET DAĞILIMININ KONTROL ALTINA ALINMASI

Tek taraflı gelir dağılımı serbest piyasa sisteminin yol açtığı bir neticedir. Özellikle teşebbüslerin kendi kendilerini finanse etmeleri ve diğer muhtelif şekillerde üretimde kullanılan servetin temin etmiş olduğu vergi istifadeleri, varlığın tek taraflı olarak dağılması sonucunu doğurmuştur. Aslında oto-finansman yatırımların fiatlar yoluyla finanse edilmesinden başka bir mana taşımamaktadır. Bu

ise, bir nevi mecburi tasarrufun dışında kalmaktadırlar. Böylece tasarruf edilen meblağlar, bu tasarrufu gerçekleştiren tüketicilere değil, fiatleri kontrol edebilen ve yükseltebilen üreticilere kaymaktadır. Bu suretle her tek düğme ve iğnenin veya bir otomobil ve çamaşır makinasının satın alınması veya bir mesken inşası, sadece üretimde kullanılan varlığın büyümesine yardım etmektedir. Çünkü bütün bu hallerde tüketicinin ödemek mecburiyetinde bulunduğu fiatlara yalnız maliyet (masraflar ve makul bir kâr) değil, önemli bir nisbette oto-finansman payı da dahil edilmiş bulunmaktadır.

Bu itibarla piyasa sistemi içinde gelir ve varlık dağılımının kontrol altına alınması yolunda çabalar kendini göstermiştir. Ancak izlenen politikada birtakım hatalara düşülmüştür.

Birinci olarak, yakın zamana kadar ekonomik politikada tam istihdam, optimal ekonomik büyüme, fiat istikrarı ve ödemeler dengesi öncelik taşıyan hedefleri teşkil etmekteydi. Adil gelir dağılımı ise, tâli bir hedef olarak görülmekteydi. Öte yandan devamlı bir ekonomik büyüme ve tam istihdamı hedef alan bir politikanın otomatik olarak gelir dağılımı problemini de yeterince çözebileceği yolunda hatalı görüşlere raslanmıştır. Diğer bir ifade ile müreffeh bir tüketici sınıfının belirmiş olması, meselenin çözüldüğü zehabını uyandırmıştır. Gerçekten son yıllarda tüm Avrupa Ülkelerinde hayat standardı fevkâlade artmış bulunmaktadır. Bunun sonucu olarak da bilerek veya bilmiyerek varlık teşkili bu yükselen hayat standardı ile karıştırılmış bulunmaktadır. Halbuki yükselen hayat seviyesinin sadece yüksek ücret ve maaşlarla ilgisi bulunmaktadır. Aslında yükselen gelirin bir kısmı tüketilmeyip, aksine menkul ve gayrimenkul kıymetlere yatırılarak tasarruf edildiği takdirde, yükselen ücretlerle varlık teşkili terimleri birleştirilmiş olmaktadır.

Kim ki tasarruf ederek bir mesken satın almakta veya bir mesken inşa etmektedir, o kimse bir varlık sahibi olabilmektedir. Bu varlık zaman içinde para yatırımından daha fazla bir değer kazanmış olacaktır. Kim ki, birikmiş parasıyla üretimde kullanılan bir varlığın sahibi olabilmektedir, o kimse ekonomik gelişme süresince yalnız yükselen bir gelirin sahibi değil, aynı zamanda çeşitli türlerde varlık artışına yol açan gelirlerin de sahibi olabilmektedir. Halbuki buz dolapları, çamaşır makinaları, otomobil ve diğer dayanıklı

tüketim malları sadece hayat standardını yükselten mallardır. Yapılan istatistikler yükselen gelir seviyelerinin hiçbir zaman milli gelirin dağılımına, işçinin de adil bir ölçüde iştirakini mümkün kılmadığını göstermiştir. Tam aksine hayat seviyesinde inkâr edilmeyen bir yükselme ile birlikte, büyük servet birikimlerinin de sadece belli bir azınlık elinde gerçekleştiği görülmüştür.

Burada işaret edilmesi gereken diğer bir hata da, âdil gelir dağılımından bahsedilirken, zaman zaman varlığın tek mefhum olarak ele alınmasıdır. Halbuki burada kastedilen, üretimde kullanılan prodüktif servetin âdil bir surette dağılmasıdır. Yani şematik bir eşitlik, diğer bir ifade ile farklılık gözetilmeden, bir dağılım bahis konusu olmamaktadır. Gerçekten tüm varlık içinde üç şekildedeki varlık çeşitlerini birbirinden ayırmak gerekmektedir:

- a) Para serveti (tasarruf şeklinde biriktirilmiş olan paralardan faiz getiren her türlü kıymetli evrak)
- b) Dayanıklı tüketim malları (bir arabadan bir eve kadar bütün çeşitleri)
- c) Prodüktif servet (üretim araçları üzerinde özel mülkiyetten müşterek mülkiyete kadar her çeşit mülkiyet).

Politik münakaşalarda bu ayırım yapılmadığı gibi, bazan kasten müphem bırakılmaktadır. Gerçekten mülkiyet tek bir mefhum olarak ele alınmaz. Para mülkiyetini, bir mesken veya otomobil üzerindeki mülkiyetten ayırmak gerektiği gibi, bu sonuncuları da üretim araçları üzerindeki mülkiyetten tamamen ayırmak gerekmektedir. Zira âdil gelir dağılımı ile doğrudan doğruya ilişki içinde bulunan üretimde kullanılan prodüktif varlıktır*. Netice itibarıyla hiçbir

(*) Prodüktif servet ile âdil gelir dağılımı arasındaki ilişki kendini şöyle belirtmektedir: Modern ekonomi devamlı olarak yeni yatırımları gerektirmekte ve üretim mallarının istihsalı de devamlı olarak daha fazla insana ihtiyaç göstermekte ve bu insanları bağımlı hale getirmektedir. Bu durumda konjonktürde istikrarın sağlanması üretim araçları sahiplerinin yatırım arzu ve olanaklarına tâbi olmaktadır. Halbuki bu gurup, yatırımlarını kendi lehlerine değerlendirebilmek bakımından siyasi ve iktisadi büyük bir güce sahip bulunmaktadırlar. Kısa-sa su veya bu şart hükümet tarafından yerine getirildiği tak-

ayırım gözetilmeden tek başına “varlık” mefhumunun kullanılması, bu çeşitli servet üzerindeki farklı mülkiyet haklarının birbirleriyle aynı şekilde değerlendirilmesine yol açmış bulunmaktadır. Böylece serveti sadece paradan ibaret olan, üretim araçları üzerinde mülkiyet sahibi bulunmayan kütle de servet dağılımı politikası içinde mütalaa edilmiştir.

Bu konuda işaret edilmesi gereken diğer bir hata da sermayesini bir teşebbüse bağlayan, yani üretimde kullanan kimselerin bu servetleriyle özel servetinin istatistik bakımdan birbirlerinden ayrı olarak tanımlanması ve bu şahısların özel sahaları ile şirketteki varlıkları arasında bir ayırımın yapılmasıdır. Halbuki mevcut servet dağılımı tablosu hakkında tam bir fikir sahibi olabilmek için bu kimselerin özel varlıklarıyla, teşebbüse bağlı varlıkları birlikte ele alınmalıdır.

II. MİLLİ GELİR VE SOSYAL HASILANIN BÖLÜŞÜMÜNDE İŞÇİNİN PAYI

Serbest piyasa sistemi içinde âdil gelir dağılımının kontrol altına alınmasında en köklü ve tesirli yol, işçinin millî gelirdeki payım artırmaktır. Batı ülkelerinde sendikalar tarafından takip edilen toplu sözleşme siyaseti, işçilerin gelirlerinde görülür bir artış meydana getirmiştir. Ancak reel ücretlerde zamanla hissedilir bir artış husule gelmesine rağmen yapılan araştırmalar millî gelirin dağılımında emeğe isabet eden pay ile kapitale isabet eden pay arasındaki farkın, kapital lehine olarak çok büyük olduğunu göstermektedir. Millî gelire ve sosyal hasılaya iştirak payının tasarrufa bağlı olduğu

dirde, bunlar yatırım yapmakta, aksi takdirde bundan imtina etmektedirler. Dolayısıyla bu şartları yerine getirmemek, sorumluluk duygusuna sahip her politikacı için gerçek bir kâbus teşkil etmektedir. Şöyle ki, yatırımların durması, büyük bir ihtimalle işsizliği beraberinde getirecek, bu ise politikacının bir başarısızlığı olarak görülecektir. Bu sebepten de şimdye kadarki “yalnız tüketici vatandaşlar” ve “yalnız yatırımcı vatandaşlar” şeklindeki ikili ayırımın mutlaka ortadan kaldırılması veya yumuşatılması gerekmektedir.

düşünülürse, bu sonuç şaşırtıcı olmaktan çıkar. Zira işçiler sosyal hasıladaki paylarını ancak tasarruflarile çoğaltabilirler. Halbuki işçinin gelirin büyük bir kısmı genellikle tüketime gitmektedir. Dolayısıyla işçi elinde varlık teşkili yalnız işçilerin tasarruf arzusu ile değil, tasarruf kapasitelerile de yakından ilgili bulunmaktadır. Bu sebepten ücretlerin yükselmesi, bu artışlar tasarruf edilmeyip tüketim mallarına sarfedildiği takdirde talep enflasyonuna, talep enflasyonu ise, istisnai durumlar dışında, fiat artışlarına yol açmakta, netice itibarile gelir dağılımında işçi lehine bir değişiklik meydana getirmemektedir. İşçiler kazandıkları ücretin tamamını tüketime sarfetmeyip, bir kısmını üretimde kullanılan mallara tahsis edebildikleri takdirde servet birikimi yoluyla millî gelir içindeki paylarını yükseltebilirler ve büyük bir talep enflasyonu olmayacağından fiat artışlarına da yol açmamış olurlar.

İşçilerin tasarrufları birtakım teşvik tedbirleriyle geliştirildiği takdirde, prensip itibarile daha âdil bir gelir dağılımı ve aynı zamanda daha çabuk bir ekonomik büyüme ile nisbeten fiatlarda da istikrar sağlanmış olacaktır. Gerçekten işçi elinde servet teşkiline müteallik bütün plânlar bu düşünüş tarzına dayanmaktadır.

III. İŞÇİ ELİNDE VARLIK TEŞKİLİNE MÜTEALLİK PLÂNLAR

1. Tasarruf primleri ve vergi istifadeleri :

Tasarrufu geliştirme plânlarının ilkinin vergi istifadeleri ve tasarruf primleri teşkil etmektedir. Plânın işleyişi gayet basittir. Devlet, gelirele ilgili olmadan herkese, belli bir miktar tasarrufta bulunduğu takdirde ona belli nisbetlerde prim vermekte veya vergi istifadeleri sağlamaktadır. Devletin bu suretle teşvik ettiği tasarruflar şunlardır:

- (1) genel olarak bütün vadeli tasarruf hesapları
- (2) konut yapımı için açılan tasarruf hesapları (yapı tasarruf hesapları)
- (3) hayat sigortası primleri.

Önceleri bu sistemde tasarruf hesabına yatırılan paraların bir nisbeti ile sigorta primlerinin, “özel giderler” namı altında vergiden indirilmesi şekli uygulanmaktaydı. Sonraları bundan vazgeçilerek prim sistemine geçildi. Bu sistem şu özellikleri taşımaktadır:

- (1) Sahıslar yaş ve sosyal durumlarına, yani evli-bekâr, az ve çok çocuk sahibi olmalarına göre guruplara ayrılmaktadırlar. Her gurup için tasarruf meblağı ve karşısında verilecek prim gösterilmektedir. Yapı tasarruf sahipleri için ise, ya prim almak veya vergi istifadesi temin etmek yollarından birini seçmek mümkün bulunmaktadır.
- (2) Yine bu sistemde gelirleri belli bir miktarın altına düşenler için temel primin belli bir yüzdesi ayrıca ek prim olarak verilmektedir.
- (3) Genel olarak bu sistemde prim verilebilmesi, bütün tasarruf hesaplarının 5, 6, 7 yıl gibi belli bir vadeye bağlanmas ile mümkündür.

Tasarrufu geliştirme tedbirleriyle servet teşkiline müteallik plânların bir diğerini de 312 Mark Kanunu teşkil etmektedir. İşçi elinde varlık teşkili politikasında yalnız işçinin değil, işverenin de bu amaçla teşvik edilmesi düşüncelerine yer verilmiş ve 312 mark kanunu bu düşünce ile çıkartılmıştır.

Bu kanuna göre, işçi işverenle anlaşarak yıllık ücretinin belli bir miktarını —312 markı— varlık teşkiline müteallik tasarruf hesaplarından birine yatırılmasını (vadeli tasarruf hesapları - yapı tasarruf hesapları) veya işyerine ait hisse senedi ve tahvil satın alınmasına tahsis edebilir. Bu anlaşma işçi ile işveren arasında yapılacak bir sözleşme ile gerçekleştirilir. Bu takdirde (50 den az işçi çalıştıran) işveren, vergi borcunun (gelir ve kurumlar vergisi) belli bir nisbetinden, işçi de yine ücret vergisi ile sosyal sigorta primlerinden muaf olmaktadır. Vergi muafiyeti tanınan tasarruf haddi 312 marktır. İşverene tanınan vergi muafiyet haddi % 30 olup, bu yıllık 800 markın, sonraları yapılan bir düzeltme ile 3000 markın üstüne çıkmamaktadır. İşçinin vergi muafiyet haddi ise, önceleri % 8 iken sonraları verginin tamamına teşmil edilmiş ve 312 marka kadar tam muafiyet kabul edilmiştir.

1970 yılında çıkartılan ikinci bir kanunla (aşlında 1. nci kanun 312 mark kanunu, 2. nci kanun 312 mark kanununda düzeltmeler yapan kanun, 3. ncü de 624 mark kanunudur) vergi muafiyeti tanınan had 312 marktan 624 marka yükseltilmiştir. İşçi bakımından da vergi muafiyeti sisteminden geri dönülerek, prim sistemine geçilmiştir. Buna zam sistemi denilmektedir. Bu yeni kanuna göre, işçiye tasarruf edilen brüt meblağın % 30'u nisbetinde bir zam tanımakta ve bu zam nisbeti ikiden fazla çocuklu aileler için % 40'a yükselmektedir. İşverenin de yıllık vergiden en fazla muafiyet hadi 6000 marka yükseltilmiştir.

Genel olarak servet birikimi kanunları namı altında ifade edilen bu sistemin gerçekleştirilmesinde toplu sözleşme yolu da açık bırakılmıştır. Ancak F. Almanyada servet teşkili ile ilgili önemli olarak tek bir toplu sözleşme konut sanayiinde yapılmıştır. Bu toplu sözleşme hükümlerine göre geliştirilen plân şöyle görünmektedir: İşveren her iş saati başına 25 fenik servet birikimine tahsis edilmek üzere bir zam kabul etmektedir. Şu şartla ki, işçi de kendi saat ücretinden 3 feniği servet birikimine tahsis etmesi gerekmektedir. Bu suretle normal bir yıllık kazanca ek olarak 504 mark daha kazanılmış olmakta, ancak bu para işçiye nakten ödenmeyerek, servet birikimine tahsis edilmektedir. Bu maksatla bu para sendikaya ait bir bankada özel bir hesaba yatırılmaktadır. Bu özel hesaba ayrıca devlet de prim vermektedir. Özel hesaba 6 yıl süreyle para yatırılmaktadır. Bu süre içinde yatırılan para 3024 markı bulmaktadır. Devletin ödediği prim ve ek primlerin tutarı da 1.072 mark tutmaktadır. Bu paraya banka da faiz vermekte ayrıca hesap sahibini banka kârına iştirak ettirmektedir. Zorunlu olan vade dolduktan sonra, özel hesapta biriken paraların toplamı 5.117 markı bulmaktadır.

Geniş halk tabakalarında servet birikimini temin eden en emin yolun, bu tabakalarda tasarruf meyil ve yeteneğini artırmak olduğu kabul edilmekle beraber, halkın ihtiyarına bırakılan bu operasyonun geniş bir sahaya yayılmadığı ve bu sebepten belirgin bir başarı sağlayamadığı görülmüştür. Gerçi bu tedbirlerin geniş ölçüde uygulandığı F. Almanyada işçi, müstahdem ve memurlarda tasarruf hareketleri artmıştır. Fakat devletin tasarrufu teşvik için aldığı tedbirlerden, hayat standardını düşürmeden tasarrufta bulunabilme imkânına sahip olan halk tabakası istifade etmiştir. Tasarruf imkânına

sahip olmyan halk tabakası ise, bu imkânlardan hiçbir surette faydalanamamışlardır. Tasarruf primlerinin yükseltilmesi dahi, tasarruf meyil ve arzusunu bu suretle geliştirmek isterken, tasarruf edebilme gücüne sahip olmayan halk tabakasına dönük olamamıştır.

Servet teşkilini geliştirmek gayesile uygulanan vergi muafiyetleri için de aynı şey söylenebilmektedir. Genel olarak hakim olan fikre göre, prim sistemine öncelik vermek daha isabetli olmaktadır. Çünkü ücretinden veya gelirinden vergi ödemeyen şahıslar bu imkânlardan başından itibaren istifade edememektedirler. Diğer taraftan büyük gelir sahipleri de bu sistemden büyük vergi istifadeleri sağlamaktadırlar. Şöyleki, vergi istifadeleri yükselen vergi nisbetleriyle orantılı olarak artmaktadır. Bu durumda devletin yardımı olmadan tasarruf gücüne sahip olan bir grup özellikle zenginleştirilmiş olmakta ve adalet bizzat bu tedbirlerle zedelenmiş olmaktadır.

Bununla beraber, yapı-tasarruflarının F. Almanyadaki özel başarısına işaret etmek gerekir. Gerçekten bu memlekette hiçbir sistem bu derece geniş etkili olamamıştır. Ancak bu başarıda 2. nci dünya savaşından sonra beliren konut ihtiyacının geniş çapta payı bulunmaktadır. Filhakika bu sıralarda harbin sonucu olarak evsiz barksız kalanlarla, bunlara inzımam eden kütle halindeki göçmenlerin konut ihtiyaçları had safhada bulunmaktaydı. Bu sebepten halk ilk iş olarak barmacak bir konut peşindeydi. Dolayısıyla halkın yapı tasarruflarını geliştirmesi, alman tedbirlerin normal bir teşvik fonksiyonu neticesi olmayıp, daha çok had seviyede bulunan konut darlığının yaratmış olduğu bir neticedir.

312-Mark kanununa gelince, 1961 yılında çıkartılan bu kanun hemen hemen tamamile başarısız olmuştur. Sonraları yapılan düzeltmeler de yine arzu edilen neticeyi verememiştir. Yapılan araştırmalar, bu kanundan işçilerin ancak % 20'sinin istifade ettiğini göstermektedir. Bunlar içinde de büyük bir gurup, zaten kendi gelirlerinden tasarruf etme yoluna girmiş olan kimselerdir.

Diğer taraftan servet teşkiline müteallik gelişmelerde toplu sözleşmelerin de beklenen neticeyi vermediği görülmüştür. Çünkü toplu sözleşme tarafları genellikle bu konuda bir anlaşmaya varamamışlardır.

Bu konuda yapılan toplu sözleşmelerden en önemlisi, yukarıda temas ettiğimiz konut-sanayiinde yapılan toplu sözleşmenin de gerçek manada ek bir servet birikimini temin etmiş olduğundan çok şüphe edilmektedir. Çünkü burada servet birikimine yatırılan ücret artışlarının zorunlu olarak fiatlara yansımaları önlenmemiştir.

2. Yatırım ücretleri :

İşçi elinde servet teşkilini hedef alan plânlar içinde yatırım-ücreti önemli bir yer tutmaktadır. Yatırım ücretinden anlaşılan, ücretin bir kısmının (bir yüzde veya belli bir tutarının) doğrudan doğruya veya aracı bazı enstitüler vasıtasıyla yatırım amaçlarına tahsis edilmesidir. Bu suretle ücretin bir kısmı işçinin eline ödenmekte, bir kısmı ise belli fonlara yatırılmaktadır. Netice itibarile ücretin yatırıma tahsis edilen kısmı işçiye nakit olarak ödenmemekte, bunun yerine o değeri temsil eden bir kıymetli senet veya bir istikraz mektubu verilmektedir.

Öte yandan tüketim hızının yüksek olduğu ve çeşitli reklam ve rekabet vasıtalarıyla bu hız daha da artırıldığı bugünün ekonomisinde bu kıymetli evrakların kısa bir süre sonra satılarak tüketime sarfedilme tehlikesi, bunların tedavül kabiliyeti, hamillerinin arzuna terk edilip bir süre veya bir şarta bağlanmadığı takdirde, çok büyük bulunmaktadır. Bu sebepten bu kıymetli senetler üzerinde tasarruf hakkının önce belli bir vadeye bağlanmaları gerekmektedir. Böylece önceleri sadece "ücret" iken, sonraları bir "varlık" olması gereken değerlerin tekrar tüketime dönüp, bu suretle arza karşı talebi artırarak fiatları yükseltici bir etken olması önlenmiş olmalıdır. Böyle bir vadeden kasıt ikinci olarak sosyal politikanın asıl hedefi olan işçinin prodüktif servet üzerinde sahip olacağı mülkiyetin devamlılığını sağlamaktır. Vadenin süresi ise, bir taraftan işçinin darlık zamanlarında bu varlıktan istifade edebilmesi için bunlar üzerinde tasarruf yetkisi nisbeten kısa bir süre ile sınırlanması, diğer taraftan işçinin en etkili bir şekilde varlık sahibi olabilmesi için bu süre mümkün olduğu kadar geniş tutulmalıdır.

Yatırım ücretlerinin şu çeşitleri görülmektedir:

1) Ücrette meydana gelen normal artışların yatırıma tahsis edilmesi. Bu türün de iki alt kademesi bahis konusu olmaktadır.

a) Ücrette meydana gelen artışların bir kısmı yatırıma tahsis edilmekte, diğer kısmı ise, işçinin eline ödenmektedir.

b) Ücrette meydana gelen artışların tamamı yatırıma tahsis edilmektedir.

2) Prodüktivitedeki büyüme nisbetine göre, normal ücret artışları üstünde ek ücret artışlarını hedef alan bir meblağın yatırıma tahsis edilmesi. Bu türün de iki alt kademesi bulunmaktadır.

a) Ücretin yatırıma tahsis edilen tutarı ile nakten ödenen ücret artışlarının birlikte prodüktivite büyümesinin sınırlarını muhafaza etmesi,

b) Ücretin yatırıma tahsis edilen tutarı ile nakten ödenen ücret artışlarının birlikte prodüktivite sınırlarını aşması.

Gerçek bir varlık birikiminin bu sonuncu şekildeki yatırım ücreti ile gerçekleşmesi mümkün bulunmaktadır. Gerçekten millî ekonomide prodüktivite büyüdüğü zaman, üretim de, tam istihdam ve çalışma süreleri kısaltılmadan muhafaza edilmek şartıyla, genişler. Bu fazla üretim ise, ancak talep artışlarıyla kapatılabilir. Dolayısıyla bu büyümeyi karşılayabilmek için, ya ücret aynı genişlikte yükselecektir veya fiyatlar düşecektir. Böylece prodüktivite çerçevesi dahilinde kalan, yani prodüktivitedeki artış oranını takip etmeyen bir ücret, enflasyonist bir tesir yaratacak, diğer bir ifade ile ücret artışlarının enflasyonist temayülü önlenemeyecektir.

Fiatlar sabit kaldığı takdirde ise, bu sefer üretimin bir kısmı satılamayacaktır. Dolayısıyla müteşebbisler de üretim hacmini, azalan talebe göre ayarlamaya başlayacaklardır. Bunun sonucu ise, yatırımların daralması olacaktır. Aslında yatırım imkânları mevcut olacak, fakat bu imkân kullanılmıyacaktır. Bu zincirleme reaksiyonun neticesi ise, kapasite sınırlamaları sebebiyle ekonomik durgunluk ve işsizlik olacaktır.

Ayrıca prodüktivite çerçevesi dahilinde kalan yatırım-ücreti, mevcut gelir dağılımını da sabitleştirecektir. Halbuki amaç zaten mevcut durumun değiştirilmesidir.

Netice itibarıyla millî ekonomideki ortalama prodüktivite oranını aşan ücret artışları ve pahalılık zamlarının tasarruf edilmesi

gerekmektedir. Bu sebepten prodüktivite büyümesi sınırları içinde kalan bir yatırım-ücreti âdil gelir dağılımı ve varlık teşkili probleminde faydalı bir araç niteliğini taşıyamamaktadır.

Diğer taraftan ücretlerin enflasyonist tesiri aynı zamanda yatırım ücreti yanında nakten ödenen ücretlerde de bir yükselme olursa bertaraf edilmiş olacaktır. Çünkü fiatlar sabit kalmak şartıyla, ele geçen fazla ücretle tüketim mallarına talep azalmamış olacaktır.

Bu kayıt ve şartlar altında yatırım ücretinin önemli bir yan etkisi kendini şöyle göstermektedir: Bilindiği gibi, yatırım-ücreti her teşebbüs için bir masraf artışına yol açmaktadır. Yani emeğin maliyeti artmaktadır. Bu durumda müteşebbis için iki hareket tarzı bahis konusu olmaktadır: Ya bu artan masrafı kârından karşılayacak veya bu fazla masrafları fiatlara yansıtacaktır. Yatırım ücretleri ödeyen bir müteşebbis bu ikinci yolu mutlaka deneyecektir. Bu yol, işçiye ödenen her türlü ücret artışlarında —bu artışlara tekabül eden bir tasarruf yapılmamış ise— mümkün bulunmakta ise de, yatırım ücreti genel olarak buna imkân vermemektedir. Çünkü bu takdirde tüketim mallarına olan talebe dokunulmamaktadır. Bununla beraber bazı münferit mallarda fiat intibakları yapılması mümkündür. Şöyle ki, genel olarak tüketim mallarına olan talep, fiatların yükselmesi ile birlikte azalmıyacaktır. Yani bazı mallarda fiat artışlarına rağmen talep aşağı yukarı sabit kalmaktadır. Çünkü bu branşlarda talep elastikiyeti zayıf bulunmaktadır. Bu malların fiatları arttığı halde, talep bu sahalarda aynı kalmakta devam ederse de, bu durum derhal diğer sahalara yansıtacak ve bu sahalarda talep gerilemesine yol açacaktır. Tüketici bir yerde ödediği fazla fiatı, diğer bir malı almamak veya bu mala olan talebini kısıtlamak suretile telafi edecektir. Bu durumda ihtiyari olarak yapılan tasarruf nisbetinde bir gerileme olmamak kayıt ve şartı devam etmektedir.

Görülüyorki ikinci şekildeki yatırım ücretleri her branşı, dolayısıyla her teşebbüsü aynı ölçüde külfet altına sokmamaktadır. Basit bir ayırımla üç gurup teşebbüs bahis konusu olmaktadır: Bir gurup, ürettiği malın fiyatını aynı sürümünü muhafaza ettiği halde artırabilecektir. Bir gurup, sürümünü aşırı bir nisbette daraltmadığı takdirde mallarının fiyatlarını yükseltmeyecektir. Üçüncü bir gurup ise, fiat artışı yapmamasına rağmen sürümünün büyük bir kısmını kaybede-

cektir. (Çok lüks mallarda). Çünkü satın alma gücü, fiatlarını yükseltebilen birinci gurup tarafından tüketilmektedir.

Böylece ek ücret artışlarını ihtiva eden yatırım ücreti, teşebbüsleri farkh şekilde etkileyecektir. Bununla beraber bu mahzur, büyüyen bir ekonominin genel hudutları içinde oldukça yumuşatılabilmektedir. Gerçekten yatırım ücretlerinden en ziyade zarar gören üçüncü gurup teşebbüsler için dahi, yükselen gelir dolayısıyla bunların sahalarında da talebin tekrar genişlemesi beklenebilir. Öte yandan yatırım ücretinin çeşitli branşlar ve teşebbüsleri farklı şekilde etkilemesi şeklindeki bu mahzuru, muhtelif teşebbüslerde yatırım ücret hadlerini değiştirmek suretile yumuşatılabilir.

Yatırım ücretinin teşebbüsleri farklı şekilde etkilemesinin diğer bir sonucu da şöyle belirmektedir: Yatırım ücretleri iş gücünün yoğun olduğu teşebbüsleri, iş gücünden ziyade kapitale dönük, yani yüksek seviyede makinalaşmış ve sermaye terakümünü gerçekleştirmiş olan teşebbüslerden daha ziyade yük altına sokmaktadır. Halbuki iş gücüne dönük olan, dolayısıyla iş gücü maliyetinin artmasından müteessir olan bu teşebbüsler genellikle küçük ve orta teşebbüslerdir.

Bu mahzurlarına rağmen, yatırım ücretinin âdil gelir dağılımı ve varlık teşkilî bakımından arzu edilen neticeleri en iyi şekilde verdiği görüşü birçok yazarlar tarafından paylaşılmaktadır. Nell-Breuning, "tüketimi tahdit etmeden tasarruf" sözü ile bunu ifade etmektedir. Yine bu yazarlar tarafından, yatırım ücretinin belli bir sınırı geçmediği müddetçe, yatırımların daralmasına yol açacağı da kabul edilmemektedir. Çünkü müteşebbisin kârı, yalnız üretilen malların fiatlarında teşekkül etmemektedir. Bu kâr ifadesini aynı zamanda genişleyen bir ekonomide rekabete karşı piyasada sürüm hacmini muhafaza etmesinde de bulmaktadır. Ayrıca yatırım ücretlerinden toplanan kapital, ekonominin yatırım ihtiyaçlarını karşılamak bakımından çok elverişli bir kaynak teşkil etmektedir. Sadece aşırı bir yatırım ücreti, münferit müteşebbislerin yatırım temayüllerine olumsuz bir etki icra edebilir. Çünkü bu halde aşırı bir yüksek ücret ödenmesi halinin aksine olarak fiat artışlarını karşılayacak bir ücret fazlası kalmamaktadır. Yine bu yazarlara göre, yatırım ücretinin ekonomiye yükleyeceği külfetlerden bahsedilirken bir diğer nokta görülmemektedir. Şöyleki, yatırım ücretlerinin büyük bir kısmı eko-

nomiye bir yük olmamakta, aksine vergi istifadeleri yoluyla devlete intikal etmektedir.

Öte yandan, mahzurları bir tarafa bırakılacak olsa dahi, yatırım ücretlerinden işçi lehine hemen bir varlık teşkilini beklemek doğru değildir. Aslında işçinin bu yoldan sahip olacağı varlık muhtelif etaplardan geçtikten sonra 450 mark civarında bulunmaktadır.

Yatırım ücretleri yoluyla biriken servet üzerinde işçinin sadece şeklen malik durumunda bulunması da kabul edilemez. Belli bir sürenin sonunda işçi, bu serveti üzerinde serbest tasarruf yetkisine sahip olabilmelidir. Dolayısıyla belli vadeler sonunda yatırım ücretlerinin kullanış tarzı hakkında işçi için iki alternatif mevcut olmaktadır: Ya bu kapitali prodüktif servete çevirmek veya bu kapitalin tüketime sarfedilmek suretile eskiden olduğu gibi kapital sahiplerine akmasına izin vermek. Yatırım ücretinin işçi elinde varlık teşkilini mümkün kılması, işçinin bu seviyede alacağı karara bağlı bulunmaktadır. İşçiler bu paraları, tekrar tüketime sarfederlerse, bu takdirde talep artışlarıyla fiatların yükselmesine yol açacaklar ve bu suretle yatırım ücretlerinden beklenen neticenin tam tersi ortaya çıkacaktır. Her hal ve kârda gelir kapitalist müteşebbisler lehine bir bölüşüme uğrayacaktır. İşçi de yatırım ücretleriyle teşkil edilen varlık üzerindeki mülkiyetini kaybedecektir.

Netice itibarile yatırım ücretlerinin varlık teşkiline olan olumlu etkisi, bu varlık üzerinde tasarruf tahdidinin kaldırıldığı tarihten itibaren tüketim mallarına sarfedilmesi nisbetinde gerçekleşecektir. Biriktirilen servetin tüketime sarfedilmesi halinde ise, millî ekonominin dengesi bakımından ortaya çıkacak mahzurlar, yatırım ücretlerinden beklenen faydaları da geride bırakacaktır. Dolayısıyla işçilerin bu suretle temin ettikleri varlık üretici karakterdeki mallara tahvil edildiği takdirde, mütevazı bir ölçü içinde dahi kalsa, ilerde daha geniş bir servet dağılımına varılmış olur.

İşçinin bu şekilde eğitilmesi görevi de sendikalara ve diğer ilgili kuruluşlara düşmektedir.

3. İşletme seviyesinde kâra iştirak :

İşçiyi kâra iştirak ettirmek suretile varlık sahibi yapmak fikri sanayileşme ile birlikte ortaya çıkmıştır. Bugüne kadar birçok teşeb-

büsler çeşitli şekillerde işçilerin kâra iştiraki sistemini tatbik etmektedirler. Kâra iştirak sisteminin çeşitli uygulamaları, günümüzde F. Almanya, İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri ve Fransa'da görülmektedir. Kâra iştirak genellikle bir ortaklık şeklinde anlaşılmaktadır. F. Almanyada buna ait bir tasarı tartışılmış fakat kanunlaşmamıştır. Halbuki De Gaulle, 1967 de Fransa için bu tarz bir kâra katılmayı bir kararname ile tanzim etmiş bulunmaktadır. Öte yandan safi kâra katılmayı kabul eden dünya çapında firmalar da bulunmaktadır. Örneğin Bosch, Zeiss.

Yatırım ücretinin muhtelif teşebbüsler arasında rekabet imkânlarını tahdit etmesi mahzuruna mukabil, kâra işçinin belli bir oran dahilinde katılması sistemi, bu mahzura yer vermemektedir. Yine yatırım ücretleri iş gücünün yoğun olduğu çoğunlukla orta teşebbüsleri, kapital yoğun teşebbüslerinden daha ziyade yük altına sokmaktadır. Üstelik kâr durumuna bakılmadan uygulandığı için, yatırım ücreti sisteminde monopollerin ortadan kalkmayacağı gibi, özel sektörde zaten mevcut olan prodüktif varlığın konsantrasyon temayülünün de yumuşatılmaktan ziyade yoğunlaşacağı ileri sürülmektedir.

Diğer taraftan kâra iştirak sistemi işçiyi daha ziyade işletmeye intibak ettirmektedir. İşçinin işletme ile daha ziyade bütünleşmesine yol açmaktadır. İşçinin kâr hissesi ise, zamana göre değişik olmaktadır. Fazla kâr temin edilen zamanlarda bu hisse yüksek olacak, buna mukabil kârın az olduğu devrelerde işçinin de kâr payı düşük olacaktır. Zarar devrelerinde ise, işçi kârdan hiçbirşey almayacak, sadece ücreti ile iktifa edecektir. Gerçekten teşebbüsün iktisadî vaziyetine bu tarzda bir intibak yatırım ücreti sisteminde katıyken bahis konusu olmamaktadır.

Öte yandan kâra iştirak sistemi de problemsiz değildir. Özellikle varlık teşkili politikasında bu yola baş vurulduğu zaman pürüzler ortaya çıkmaktadır. Bu sistemde bir sorun şöyle belirlemektedir: Büyük bir kısım küçük ve orta teşebbüslerin kârları sınırlı olduğu için, bu kârlarla ekseriya bir servet birikimi bahis konusu olamamakta veya bu kârlardan bir varlık ancak büyük bir zaman süresi içinde teşekkül edebilmektedir. Burada diğer bir sorun da, işçiye düşen kârların özel bir fonda mı toplanması, yoksa teşebbüste mi kalması teşkil etmektedir. Teknik bakımdan işletme içinde varlık teşkili ile,

bu varlığın işletme dışında toplanması arasında hiçbir fark yoktur. Eğer teşebbüs, bir anonim şirket şeklinde kurulmuş olup, hisse senetleri de borsada tedavül edebiliyorsa, bu takdirde bağımlı bir iş münasebeti içinde çalışan kimse biriktirdiği varlığı çalıştığı şirketin hisse senetlerine yatırmak veya işyeri riski ile yatırım riskini içtima ettirmiyerek diğer şirketlerin hisse senetlerine yatırmak hususunda kendisi karar verir. Özellikle bir anonim şirket şeklinde kurulmayan orta ve küçük işletmelerde bu tarz bir risk dağılımı tavsiye edilmektedir. En iyi çözüm ise, işletme dışı muhtelif fonların kurulması ve bu fonların birçok hisse senetlerini toplayarak bunları idare etmesi şeklinde olacağı kabul edilmektedir. F. Alman hükümeti de bu fikre katılmış bulunmaktadır. Filhakika Federal Hükümet servet politikası ile ilgili olarak teklif ettiği modelde, orta ve küçük işletmeler için bir kapital —iştirak— şirketi kurulmasını teklif etmiştir. Ancak bu kuruluşlarda toplanan, yani münferit teşebbüslerden buraya gelen paraların yatırım gayesile nasıl kullanılacağı, yani bu kapital üzerinde tasarruf yetkisi ve diğer teşkilatlanma sorunları kendini göstermektedir.

Kâra işçinin katılması ihtiyari olduğu müddetçe, yani işçileri çalıştırdıkları işletmenin kârma iştirak ettirmek iş verenin iradesine bağlı olduğu müddetçe, bu sistemin varlık teşkili politikasına yardımcı olması düşünülemez. Gerçekten bu sistemi kabul eden birçok işletmeler aslında bu suretle piyasa içinde daha iyi bir duruma sahip olacakları düşüncesinden hareket etmektedirler. Bu sistem kapitalist müteşebbisler için daha çok bir prensip meselesi olmakta ve psikolojik bir mana taşımaktadır. Müteşebbisleri bu sistemi uygulamaya iten ana sebep ise, daha büyük kâr düşüncesidir. Nitekim bu sistemde ücretin bir kısmı saat başına yerine kâra göre verilmektedir. Aslında bu, ücretin diğer bir tarzda verilmesinden başka bir mana taşımamaktadır.

Öte yandan işçilerin bu sistemde servet biriktirebilmeleri nisbeten yüksek kârla çalışan kuruluşlarda istihdam edilen işçilere nasip olan bir mutluluk olacağı için, yukarıda temas ettiğimiz gibi, bu sistem yeni birtakım eşitsizliklere yol açacaktır.

Bu mahzurları dolayısıyla eşit ve âdil bir gelir dağılımı ve varlık teşkilinin ancak işletme üstü bir seviyede kâra iştirak suretile mümkün olacağı yolunda fikirler ortaya atılmıştır.

4. İşletme dışında kâra iştirak :

Bu sistem yakın bir zamanda ele alınmış bulunmaktadır. Bu sistemde ekonomik büyüme ile varlık dağılımı bir arada ele alınmaktadır. Bu konudaki tezler esas itibarile emek ve sermaye eşitliğine ve üretimin ortaklık karakterine dayandırılmakta ve yine aynı sebeplere dayanılarak yönetime katılma yoluyla üretim araçları üzerindeki mülkiyet hakkının sınırlanabileceği sonucu çıkarılmaktadır.

Bu hususta teklif edilen bir plâna göre, ihtiyari temele dayanmak suretile her yıl teşebbüsler belli oranda kârlarını belli bir fona iletmek üzere bu fonlara borçlanacaklardır. Böylece bütün teşebbüsler ihtiyarî olarak ve büyüklük ve hukukî kuruluş şekillerine bakılmadan, vergiden evvelki yıllık gelirlerinin % 5 veya 10 nisbetinde düşünülen bir kısmını kurulacak olan bir kapital fonuna borçlanacaklardır. Diğer bir ifade ile bu fonlar teşebbüslerin vereceği tahvil veya borç senetlerini faize tabi olmadığı halde kabule mecbur olacaklardır. Bu suretle kârın tamamı, borçlu olmakla beraber şirketin içinde kalmaktadır. Teşebbüslerin bu suretle borçlanmalarını teşvik için, devlet de bu teşebbüslere vergi istifadeleri tanımalıdır. Ashında teşebbüs muaf tutulduğu vergi nisbetinde fonlara borçlanacaktır. Yani vergiden muafiyet haddi, teşebbüsün borçlanma haddine eşit olmaktadır. Fonlara verilen borç senetlerinin ödenmesine gelince, 5 yıllık ödemesiz süreden sonra, 10 yılda eşit taksitlerle olmak üzere vergilendirilmiş gelirden ödenmesi gerekmektedir. Şöyleki, bütün borç 15 yılda tamamen ödenmiş olmalıdır.

Öte yandan her vatandaş bu fonlardan tasarruf bonoları satın alabilecektir. Ancak bu tasarruf bonoları 15 yıl süre ile kullanılmalıdır. Fakat bu bonolara faiz yürütülecek ve 6. ncı yıldan itibaren başlamak üzere esas yatırılan kapitalin % 20 si nisbetinde bonolar verilecektir. Böylece ilk 10 yılın sonunda ilk yatırılan meblağın % 100'ü ve 15 yılın sonunda % 200'ü elde edilmiş olacaktır. Öte yandan bu bonoların iktisabı belli gelir sahibi olan kimselere açık bulundurulacaktır.

Bu plânın faydaları şöyle ifade edilmektedir : Bir taraftan vergi muafiyetinin yarattığı büyük teşvik, öte yandan kanunî mecburiyetlerin yarattığı baskının bulunmaması nedeniyle yatırım temayülü hiçbir surette kırılmamaktadır.

Bu plân aynı zamanda büyük bir finansman olanağı da yaratmaktadır. Büyük riskler taşıyan araştırma, geliştirme ve teknik yenilikler gibi, kredi kuruluşları tarafından bile kolaylıkla finanse edilemeyen yatırım projeleri bu suretle finanse edilebilme imkânına kavuşacaklardır.

Bu plânın diğer bir faydası ise, şöyle belirtilmektedir : Tek başına ücrete dayandırılan gelir dağılımı ve varlık teşkili plânlarının aksine olarak, bu plân emek yoğun teşebbüslerini, kapital yoğun teşebbüslerinden daha ziyade külfet altına sokmamaktadır.

Friedrich plânı diye isimlendirilen bu plân, daha sonra F. Alman hükûmeti tarafından tâdil edilerek bir tasarı haline getirilirken, vergi muafiyetleri yerine prim usulünü ikame etmiştir. Buna göre, teşebbüsler kamu bütçesinden yatırım primi alacaklar ve bu prim tutarları kadar veya bir kısmı kadar faize tabi olmadan servet fonlarına borçlanacaklardır.

Friedrich plânının bazı faydaları bulunmakla beraber, mahzurları da aşağıda işaret edildiği gibi aşikâr bulunmaktadır.

Bir kere devlet bütçesinin yatırım primleri dolayısıyla yükleri oldukça ağır olacaktır. Gerçi daha yüksek bir ekonomik gelişme ile birlikte uzun vadeye dayanan bir yatırım temayülü temin edilmiş olacak ve bu sebeple daha yüksek vergi gelirleri beklenebilecektir. Ancak bu şekilde tasavvur edilen bir takas yoluyla devlet bütçesinin tam bir dengeye kavuşması mümkün olmayacaktır. Kaldığı yapılacak olan yatırımların büyük bir kısmı, zaten devlet teşviki olmadan da yapılacaktır.

Sistem uzun bir vade içinde düşünüldüğü zaman şöyle denilmektedir: Devlet teşebbüslere vergi istifadeleri veya yatırım primleri temin ederek, bunların bil'ahara işçi elinde varlığa dönmesini istiyorsa, bunu daha basit bir yoldan denemelidir. Örneğin bahis konusu çıkarları doğrudan doğruya ilgili tabakalara ve doğrudan doğruya varlık teşkiline tahsis edilecek tarzda temin etmelidir.

Diğer bir mahzur da şöyle belirtilmektedir : Bu sistemde varlık teşkili, fertlerin uzun vadeli davranış tarzlarına bağlanmaktadır. Halbuki bu davranışları konjonktürün iniş ve çıkışlarına göre çok zor ve ancak çok kısa süreli olarak etkilemek mümkün bulunmaktadır.

Friedrich plânının, yani teşebbüste büyüyen servetin bir kısmını işçiye devretmek diğer bir noktada da şüpheli görünmektedir. Şöyleki, plânın tanzim tarzına göre, uzun vade içinde teşebbüslere devlet tarafından verilen geliştirme primlerinin tutarı, işçiye servet teşkili için akan değerlerden daha yüksek olabilecektir. Bu suretle geniş halk tabakalarında varlık teşkilinin manası tahrif edilmiş olmaktadır.

5. İşçinin teşebbüste dağıtılmayan kâra iştiraki :

Bu plânda hareket noktası, bilânçoda gösterilen ancak ortaklara dağıtılmayan kâr teşkil etmektedir. Hesap şekli ise, her devre oto-finansman yoluyla meydana gelen sermaye artışı esas alınarak, bu artış münhasıran pay sahiplerine kaydedilmemektedir. İşçinin de bu dağıtılmayan kârda belli bir payı kabul edilmektedir. Ancak bu paylar şirkette tutulmayıp, kanun yoluyla tanzim edilecek fonlara aktarılacaklardır. Bu fonlar ise, nerede çalıştığına bakılmaksızın bütün işçilere belli bir vadeye bağlı olarak iştirak senetleri vermektedir. Görülüyorki, bu sistem periyodik sermaye artışı şartına tâlik edilmiş bulunmaktadır. Bu hususun devlet tarafından kontrolünü tavsiye etmek ise, elde edilen tecrübelerle göre netice verici olmaktadır.

Bu sistem kanunla tanzim edilmek kaydile bütün işçileri kapsayan ve işçiler arasında eşitlik ilkesini bozmayan bir sistem olarak görünmektedir. Diğer taraftan, işletmede işçiyi bir nevi müşterek malik durumuna getirmiş olmamaktadır. Ancak sistemin başarı sağlayabilmesi, yani işçi elinde varlık teşkiline yarayabilmesi, kuvvetli, yani kârı ve sermaye temerküzü gerçekten yüksek büyük teşebbüslerin mevcudiyetine bağlıdır.

Sonuçlar : Genel olarak kâra iştirak sisteminin, ücret politikasile varlık teşkili sistemlerinden birçok noktalarda daha olumlu olduğu görülmektedir. Gerçekten ücrete dayanan plânlarda varlık teşkili maksadile yapılan ücret artışlarının fiatlara yansması ihtimali ya önlenememekte veya bu çok zor olmaktadır. Özellikle talep elastikiyeti az olduğu için piyasada bir nevi tekel kuran büyük teşebbüsler, artan ücretleri ve bu arada yatırım ücretlerini derhal eritme imkânını bulmaktadırlar. Bu da, bu teşebbüslerin piyasadaki hakim ve te-

kel durumları itibarile, satın alma gücünü kendilerinde toplamaları ve rekabet baskısı altında bulunan diğer teşebbüslerin eksilen talep sebebiyle ücret artışlarını fiatlara yansıtılmalarını önlemekten başka bir mana taşımamaktadır. Bu sonuncu teşebbüsler ise, yukarıda da belirttiğimiz gibi genellikle iş gücünün yoğun olduğu küçük ve orta teşebbüslerdir. Dolayısıyla ücrete dayanan plânlar, bir yerde kazancı sınırlamakta ise de, bu sonuç orta ve küçük teşebbüsler için bahis konusu olmaktadır. Sermaye birikimini zaten yapmış olan büyük teşebbüsler bu kâr sınırlamasının dışında kalmaktadırlar.

Öte yandan ücrete dayanan plânlar, masraf ve talep artışı gibi zincirleme reaksiyonları sebebiyle, bütün ekonomiyi etkisi içine alabilmekte ve ekonomide denge bozukluklarına yol açabilmektedir. Halbuki kâra iştirak plânları, zincirleme reaksiyonlar itibarile nötr bir etki yaratmaktadır. Buna mukabil kâra iştirak sistemi de, yatırım temayülü ve ekonomik büyüme bakımından tehlikesiz olmamaktadır. Gerçekçekten bu sistem sermaye sahiplerinin net kârlarını mutlak surette azaltmaktadır. Dolayısıyla iştirak nisbetleri yüksek tutulacak olursa, yatırım temayül ve şevkini esaslı bir şekilde kıracağı gibi, kapital kaçıışı hareketlerine de yol açacağı muhakkaktır.

Bununla beraber kâra iştirak plânları taraftarlarının haklı olarak belirttikleri gibi, kâra iştirak politikasının dozu hassasiyetle tesbit edildiği ve konjonktürel bakımdan uygulama zamanı iyi seçildiği takdirde, bu olumsuz etkilerinin asgari bir hadde düşmesi beklenebilir. Burada önemli olan, yatırım hacmini tayin edici bir faktör olarak, talep hakkındaki tahminlerin, kâra iştirak politikası ile hiçbir şekilde olumsuz mahiyette tesir altına alınmamasına dikkat etmektir.

Bu yazının hazırlanmasında istifade edilen kaynaklar :

HERBERT EHRENBERG, "Vermögenspolitik für die siebziger Jahre", Verlag W. Kohlhammer, Stuttgart - Berlin - Köln, 1971.

HANS WILLGERODT, "Vermögen für Alle", Schriftenreihe der Ludwig - Erhard Stiftung, Band 2, Econ Verlag, Düsseldorf - Wien 1971.

"Lohnpolitik und Vermögensbildung", Veröffentlichung der List - Gesellschaft E. V. Band 37, Kyklos - Verlag, Basel 1964.

MARKUS SCHELKER, "Zur Problematik des Investivlohnes", Gewerkschaftliche Rundschau, Heft 9, Bern, September 1974, 66. Jhr. S. 266.

GUNTER APEL und ROLAND ISSEN, "Miteigentum, Probleme und Lösungen", Nymphenburger Verlagshandlung, München 1970.

PROSS, HELGE; Mitbestimmung und Privateigentum, Festschrift für Hans Achinger.